

Сидорук Ирина. Буллинг как актуальная социально-педагогическая проблема. Актуальность темы предопределена тем, что поднятая в статье проблема почти не изучена в нашей стране как с теоретических позиций, так и с позиции практики. Явление буллинга чрезвычайно распространено в современной школе, но эта проблема по тем или другим причинам замалчивается, не афишируются случаи издевательств. При таких обстоятельствах проблема не устраняется, а наоборот, приобретает значительно большего объема и жестокости. В статье рассматривается социально-педагогическая, психологическая проблема современности – буллинг. Раскрыты сущностные признаки, основные причины, формы проявления этого явления, определены основные черты буллинга, рассмотрены основные механизмы развития, описана ролевая структура, последствия буллинга для всех его участников.

Ключевые слова: буллинг, насилие, агрессия, третирование, травля.

Sydooruk Iryna. Bulling as Social-Pedagogical Issue of the Day. Bulling is the problem of contemporaneity. It is examined in the article. An author exposes signs, principal reasons, forms of display of this phenomenon, determines the basic lines of bulling, examines basic the mechanisms of his development, describes the role-play structure of bulling and exposes consequences for all participants of this phenomenon.

Key words: bulling, violence, aggression, slight, persecution.

Стаття надійшла до редколегії
10.02.2015 р.

УДК [37.013.42:343.431]–057.87

**Наталія Сушик
Олена Шинкарук**

Соціально-педагогічна профілактика торгівлі людьми серед учнівської молоді: мета, завдання, зміст, види, форми, методи

У статті обґрунтовано сутність, фактори, наслідки поширення явища торгівлі людьми; визначено мету, завдання, зміст, види, форми, методи соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді. Досягнення мети, реалізація завдань соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді забезпечується відповідними умовами та реалізується через зміст профілактичної роботи відповідно до видів профілактики – первинної, вторинної, третинної. На основі вивчення вітчизняного соціально-педагогічного досвіду обґрунтовано використання ефективних форм і методів профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді.

Ключові слова: торгівля людьми, соціально-педагогічна профілактика торгівлі людьми, мета, завдання, зміст, види, форми, методи соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасна соціальна політика України у сфері протидії торгівлі людьми орієнтована на активізацію профілактичної роботи, захист прав людини через розвиток її правосвідомості, формування в підростаючого покоління вмінь об'єктивно оцінювати суспільну та особистісну небезпеку цього явища.

Результати вивчення міжнародних і державних документів, наукової літератури з проблеми дослідження показали, що поняття *торгівля людьми* означає вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей через загрозу силою чи її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, матеріальної чи іншої залежності, зловживання владою або уразливістю становища, або через виплату чи одержання грошей або іншого тиску, щоб отримати згоду особи, яка має контроль над іншою особою, задля експлуатації.

В «Енциклопедії для фахівців соціальної сфери» зазначено, що *торгівля людьми найчастіше відбувається з метою експлуатації праці в сільському та домашньому господарстві, будівництві, на підприємствах, у сфері послуг, розваг; експлуатації в секс-індустрії (утягнення в заняття проституцією, використання в порнографічному бізнесі); утягнення в злочинну діяльність; використання в збройних конфліктах; примусового виконання репродуктивних функцій; нелегальної трансплантації органів і тканин; використання та/чи примушування до жебрацтва; нелегального усиновлення / удочеріння [2, с. 299].*

Наслідки торгівлі людьми:

– торгівля людьми позбавляє країни людських ресурсів;

© Сушик Н., Шинкарук О., 2015

- торгівля людьми фінансує організовану злочинність;
- торгівля людьми підриває громадське здоров'я;
- торгівля людьми порушує загальні права людини на життя, незалежність та свободу від рабства в будь-яких його проявах, бути вільною від сексуального насильства й експлуатації, жити в безпечному соціальному середовищі;
- торгівля людьми сприяє соціальній руйнації родин, відриває дітей від батьків, перешкоджаючи їх розвитку, вихованню, соціалізації [5, с. 95].

К. Б. Левченко, Ж. В. Петрочко визначили *політичні, економічні, правові, соціальні фактори існування та поширення явища торгівлі людьми*: зростання різниці між багатими та бідними державами; інтернаціоналізацію тіньової економіки; формування міжнародних кримінальних угруповань; спрощення механізму виїзду за кордон; криміналізацію процесів міграції та еміграції; привабливість кращого життя, висока заробітна плата, можливість кар'єрного росту за кордоном; наявність соціальної мережі заробітчанин; неефективність політичних й економічних реформ в Україні; декларативність соціальної політики; економічна нестабільність у державі; низький рівень обізнаності громадян про свої права; їхня недостатня соціальна і правова захищеність; зневіра в позитивні зміни в країні; низький рівень заробітних плат, добробуту, життя населення; дефіцит робочих місць на ринку праці; високий рівень безробіття населення [2, с. 299].

Серед соціально-педагогічних факторів існування та поширення проблеми торгівлі людьми К. Б. Левченко виокремила такі: недосконалість системи правової освіти та виховання, що зумовлює низький рівень правової культури населення; відсутність у суспільній свідомості сприйняття проблеми торгівлі людьми як актуальної; несприятливі умови соціалізації уразливих категорій молоді та ресоціалізації потерпілих від торгівлі людьми; недостатній рівень обізнаності з проблемою та її можливими негативними наслідками серед учнівської молоді, батьків, педагогів та в суспільстві загалом; неготовність педагогічних працівників до здійснення профілактичної роботи; недосконалість взаємодії між різними суб'єктами профілактики [8, с. 34].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Науковці, які досліджували соціально-педагогічну профілактику торгівлі людьми в таких аспектах: профілактична робота в навчальних закладах з протидії торгівлі людьми (Л. І. Гриценок, Н. В. Лунченко, О. В. Ерстенюк); соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей (К. Б. Левченко, Л. Г. Ковальчук, О. А. Удалова); соціально-педагогічні умови профілактики торгівлі дітьми (Л. Г. Ковальчук); соціальна профілактика торгівлі людьми засобами інформаційно-комунікаційних технологій (Л. О. Данильчук); виховна робота з учнями з питань протидії торгівлі людьми «Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція» (7–11 кл.) (Т. П. Авельцева, Н. І. Бойчук, Р. Х. Вайнола, Н. М. Грінчук, А. В. Гулевська-Черниш, І. Д. Зверева, Н. В. Зимівець, А. В. Калініна, Т. Л. Лях, В. В. Молочний, Н. О. Москвіна, В. С. Петрович, Ж. В. Петрочко, О. В. Руда, О. М. Румак, С. В. Терницька, Т. П. Цюман, А. М. Шеламкова). Аналіз наукових досліджень із проблеми соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді дає підстави для висновку, що в них зроблені вагомні теоретичні й практичні здобутки для її розв'язання.

Мета статті – визначити мету, завдання, зміст, види, форми, методи соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Попередження негативних наслідків явища торгівлі людьми для розвитку підростаючої особистості вимагає розроблення і впровадження інноваційних технологій, форм та методів соціально-педагогічної профілактики серед учнівської молоді, що передбачають залучення до відповідної діяльності соціальних педагогів, класних керівників, кураторів, педагогів-організаторів навчальних закладів, інших фахівців соціальної сфери, ініціативних представників місцевих громад.

Л. Г. Ковальчук зазначає, що *соціально-педагогічна профілактика торгівлі людьми* – це діяльність суб'єктів соціальної сфери з упровадження системи заходів, спрямованих на виявлення і попередження торгівлі людьми через забезпечення оптимальних умов, які сприяють мінімізації та подоланню руйнівного впливу на особистість факторів торгівлі людьми [8, с. 152].

Соціально-педагогічну профілактику торгівлі людьми доцільно здійснювати серед учнівської молоді, оскільки ті громадяни, хто складає найбільшу групу ризику, не йдуть навчатися далі. Тому попередити цю групу потенційних потерпілих українців складно після закінчення ними навчальних закладів.

Основний суб'єкт соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді – соціальний педагог навчального закладу, який реалізує діагностичну, прогностичну, організаторську, виховну, консультативну, охоронно-захисну функції.

Основна мета соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми – створення оптимальних соціокультурних умов для попередження торгівлі людьми, що загрожує життю, розвитку та соціалізації особистості [3, с. 66].

Завдання соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді передбачають:

1) забезпечення всебічної, вчасної, доступної та достовірної інформації стосовно існування і поширення проблеми торгівлі людьми в Україні та за кордоном, основних причин потрапляння особи до ситуації торгівлі людьми, ознак небезпеки, ризикованої поведінки та способів уникнення таких ситуацій;

2) формування розуміння і відповідального ставлення учнівської молоді до дотримання прав та законних інтересів людини, поваги її честі й гідності;

3) формування уявлення про поведінку та відповідальне ставлення до життя задля уникнення ситуацій, які можуть бути пов'язані з торгівлею людьми, а також виходу з таких ситуацій [6].

Зміст соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді передбачає:

а) інформування про явище торгівлі людьми (масштаби в Україні та світі, чинники виникнення і поширення, тенденції в розвитку проблеми, ризики, шляхи потрапляння та визволення, наслідки для подальшого життя і розвитку людини від ситуацій торгівлі людьми);

б) вивчення законодавства у сфері протидії торгівлі людьми, можливостей для реабілітації та реінтеграції осіб, постраждалих від торгівлі людьми, а також покарання злочинців;

в) формування правової культури особи (правосвідомість, правомірна поведінка, правова активність) і суспільства;

г) ознайомлення з правилами безпечної поведінки для уникнення ситуацій торгівлі людьми й алгоритмом дій особи в разі потрапляння в такі ситуації;

г) навчання розпізнавати ситуації торгівлі людьми та ризику потрапляння до них і відповідно реагувати на них;

д) формування конструктивних стратегій поведінки, життєвих умінь для можливості їх застосування в ситуаціях торгівлі людьми;

е) інформування про діяльність органів державної влади, громадських і міжнародних організацій у сфері протидії торгівлі людьми, їхніх зобов'язань і можливостей;

є) формування готовності осіб звертатися за потрібними послугами у сфері протидії торгівлі людьми до органів державної влади, громадських і міжнародних організацій;

ж) виявлення осіб, постраждалих чи ймовірно постраждалих від торгівлі людьми;

з) формування толерантного ставлення до постраждалих від торгівлі людьми [1, с. 104; 6].

Досягнення мети, реалізація завдань соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді забезпечується відповідними умовами й реалізується через зміст профілактичної роботи відповідно до видів профілактики – *первинної, вторинної чи третинної*.

У своїх дослідженнях, присвячених соціальній профілактиці торгівлі людьми, Л. Г. Ковальчук, К. Б. Левченко, І. М. Трубавіна зазначають:

1) *первинна профілактика* має інформаційний характер задля підвищення обізнаності учнівської молоді про наявність проблеми торгівлі людьми, шляхи запобігання, правила безпечної поведінки, діяльність органів державної влади, громадських і міжнародних організацій у цій сфері та формування сприйняття цієї проблеми як актуальної для кожної особи, її найближчого оточення та країни загалом. Цільовою групою первинної профілактики є вся учнівська молодь країни;

2) *вторинна профілактика* передбачає комплекс послуг, спрямованих на роботу з особами групи ризику для зниження ступеня їх уразливості потрапляння в ситуації торгівлі людьми та створення сприятливих умов для підвищення ефективності їх життєдіяльності. Цільова група вторинної профілактики – учнівська молодь групи ризику потрапляння в ситуації торгівлі людьми;

3) *третинна профілактика* спрямована на запобігання повторного потрапляння в ситуацію торгівлі людьми особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Цільовою групою послуг третинної профілактики є молоді люди, які постраждали від торгівлі людьми, і члени їх сімей [1, с. 104].

У виданні «Соціальна педагогіка: мала енциклопедія» визначено поняття «*форми соціально-педагогічної роботи* – варіанти організації взаємодії соціального педагога з клієнтами, спрямовані на створення умов для позитивної активності дітей і молоді, розв'язання відповідних завдань соціалізації, надання допомоги та підтримки» [7, с. 319].

На основі вивчення вітчизняного соціально-педагогічного досвіду профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді вважаємо, що ефективні форми попередження цієї проблеми такі: відео-

лекторій, просвітницький тренінг, тематична виховна година, конференція, тематичний вечір, усний журнал, конкурс малюнків/плакатів, вечір запитань і відповідей, інтерактивна вистава, просвітницько-профілактичне заняття з використанням коміксів, ігрова сюжетно-рольова година, ігрова година з використанням настільних ігор «Рожеві окуляри», «Галопом по Європах!».

Методи соціально-педагогічної роботи – це сукупність прийомів і способів, які використовують для стимулювання та розвитку потенційних можливостей особистості, конструктивної діяльності щодо зміни несприятливої життєвої ситуації чи розв’язання проблем клієнтів і досягнення різноманітних завдань соціального педагога [7, с. 129].

Результати дослідження показали, що ефективними методами соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді є: бесіда, пояснення, роз’яснення, переконання, приклад, диспут, управління, створення виховних ситуацій, заохочення, мозковий штурм, дискусія, займи власну позицію, розігрування ситуації за ролями, аналіз і розв’язання складних життєвих ситуацій.

На основі вивчення й аналізу наукових робіт, зарубіжного й вітчизняного досвіду визначили соціально-педагогічні умови профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді: проведення послідовної комплексної роботи зі школярами з урахуванням факторів поширення проблеми та її наслідків для розвитку особистості; систематична інформаційно-просвітницька робота з батьками; підготовка педагогічних працівників до профілактики торгівлі людьми; налагодження взаємодії між різними суб’єктами профілактики.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У соціально-педагогічній літературі торгівлю людьми потрактовано як порушення прав людини, за яке має відповідати держава. Аналіз наслідків торгівлі людьми та інших порушень прав особи дав можливість визначити їх негативний вплив на фізичний, психічний, соціальний розвиток людини. Попередження та подолання цієї проблеми вимагає об’єднання зусиль міжнародної спільноти, громадськості кожної країни, фахівців соціально-педагогічної сфери. Якісні показники ефективності соціально-педагогічної профілактики торгівлі людьми серед учнівської молоді: актуальність; адресність; індивідуальний підхід; доступність і відкритість; повага до гідності особистості; вчасність; результативність; професійність.

Джерела та література

1. Данильчук Л. О. Профілактика торгівлі людьми: технології соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю / Л. О. Данильчук // *Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки*. – 2011. – № 8. – С. 102–107.
2. *Енциклопедія для фахівців соціальної сфери* / за заг. ред. проф. І. Д. Зверева. – Київ ; Сімферополь : Універсум, 2012. – 536 с.
3. Ковальчук Л. Г. Основні теоретико-методологічні засади соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми / Л. Г. Ковальчук // *Вісн. Черкас. ун-ту. Сер. Пед. науки*. – 2008. – Вип. 123. – С. 66–71.
4. Ковальчук Л. Г. Соціально-педагогічні умови профілактики торгівлі дітьми : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 – соціальна педагогіка / Л. Г. Ковальчук ; Ін-т проблем виховання АПН України. – К., 2010. – 22 с.
5. Особиста гідність. Безпека життя. Громадянська позиція : метод. посіб. для виховної роботи з учнями з питань протидії торгівлі людьми : 11 клас / наук. кер. та ред. І. Д. Зверева та Ж. В. Петрочко. – К. : ТОВ «Основа», 2012. – 132 с.
6. Про затвердження стандартів надання соціальних послуг особам, які постраждали від торгівлі людьми: Наказ Міністерства соціальної політики України № 458 від 30 липня 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1327-13>
7. *Соціальна педагогіка : мала енциклопедія* / за заг. ред. І. Д. Зверевої. – К. : Центр навч. л-ри, 2008. – 336 с.
8. Соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей : навч.-метод. посіб. / К. Б. Левченко, Л. Г. Ковальчук, О. А. Удалової [та ін.] ; [«Агентство “Україна”»]. – К. : [б. в.], 2011. – 292 с.

Сушик Наталя, Шинкарук Елена. Социально-педагогическая профилактика торговли людьми среди ученической молодежи: цель, задание, содержание, виды, формы, методы. В статье обоснованы сущность, факторы, последствия распространения явления торговли людьми; определены цель, задание, содержание, виды, формы, методы социально-педагогической профилактики торговли людьми среди ученической молодежи. Достижение цели, реализация заданий социально-педагогической профилактики торговли людьми среди ученической молодежи обеспечивается соответствующими условиями и реализуется через содержание профилактической работы в соответствии с видами профилактики – первичная, вторичная, третичная. На основе изучения отечественного социально-педагогического опыта обоснованно использование эффективных форм и методов профилактики торговли людьми среди ученической молодежи.

Ключевые слова: торговля людьми, социально-педагогическая профилактика торговли людьми, цель, задание, содержание, виды, формы, методы социально-педагогической профилактики торговли людьми среди ученической молодежи.

Sushyk Natalia, Shinkaruk Olena. Social Pedagogical Prophylactic of Human Trafficking Among Students (Young People): Purpose, Task, Contest, Types, Forms, Methods. This article describes the essence, factors and consequences of human trafficking. We have determined the purpose, formers and methods of social prevention of this phenomenon. The understanding of the purpose of effective task realization amount the students (young people) reached through the providing of according terms and gaining there awareness about the types of prophylactic, which are primary, secondary and tertiary. Through the analysis and research of the domestic based studies we highlighted and exhibit the effective ways to inform students (young people) with the forms and methods of human trafficking prophylactic and prevention.

Key words: human traffic, social pedagogical prophylactic of human trafficking, purpose, task, types, forms, methods of human trafficking prevention.

Стаття надійшла до редколегії
05.12.2014 р.

УДК 37.013.42:316.621(477)

Світлана Чернета

Соціальна активність особистості як умова розвитку сучасного українського суспільства

У статті висвітлено трактування сутності соціальної активності особистості з позиції філософського, психологічного, соціологічного, педагогічного аспектів. Визначено спільні позиції до розуміння цього поняття, через аналіз деяких сутнісних характеристик автор наводить власне розуміння поняття *соціальна активність* у сучасному українському суспільстві.

Ключові слова: активність, особистість, соціальна активність, мотиви, потреби, суспільство, якість, діяльність, стан, утворення, самореалізація, соціальна активність особистості.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасне суспільство породжує нову антропологічну реальність: людина все більше стає суб'єктом власної життєдіяльності та суспільних відносин, відповідальним за прийняті ним рішення. Суб'єктно розвиваючись, людина не лише адаптується до нинішньої суспільної реальності, а й на її основі вибудовує власну життєдіяльність, детерміновану і вимогами соціуму та інших, і її внутрішніми потенціями.

Саме тому соціальне виховання підростаючого покоління наразі має бути орієнтоване на розвиток соціальності індивіда, складники якої – соціальна активність, соціальна мобільність, соціальна зрілість, оскільки в сучасних умовах вже не можна обмежитися лише засвоєнням ним суспільно визнаних норм і правил, соціального досвіду. Сучасне українське суспільство потребує соціально активних громадян.

Суперечність соціально-моральних ідеалів, зміна загальноприйнятих ціннісних орієнтацій, відповідно до яких особистість, котра зростає, прогнозує свої вчинки, відсутність належного педагогічного спілкування і розуміння в сім'ї та школі актуалізують проблему формування соціальної активності підростаючого покоління як майбутнього держави.

Особливого звучання набувають принципи соціального, патріотичного, морального виховання: зв'язок школи із життям; свобода й самодіяльність; реалізм; досвід; народність; гуманітаризація освіти; патріотичність; індивідуалізація; відповідність цінностей школи потребам сьогодення.

Мета статті – уточнити сутність соціальної активності особистості в умовах сучасного українського суспільства.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблема соціальної активності – предмет досліджень багатьох науковців: актуальні питання соціального становлення особистості висвітлено в роботах О. Безпалько, І. Звереві, А. Капської, Л. Коваль, І. Ковчиної, М. Лукашевич, В. Поліщук; сутність феномену соціальної активності, її структуру та загальні закономірності розвитку розкрито в розвідках К. Абульханової-Славської, Є. Ануфрієва, О. Леонт'єва, А. Мудрика, Т. Мальковської, В. Петровського, С. Рубінштейна та ін.; особливості особистісно-орієнтованого виховання розкривають в студіях І. Бех, С. Поляков, І. Якиманська та ін.; питанням розвитку в дітей соціальної активності через особистість і колектив, виховання особистості в колективі присвячені праці А. Макаренка;